

ISSN:2181-0427 ISSN:2181-1458

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИЛМИЙ АХБОРОТНОМАСИ**

**НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА**

2021 йил махсус сон

Бош муҳаррир: Наманган давлат университети ректори С.Т.Тургунов

Масъул муҳаррир: Илмий ишлар ва инновациялар бўйича проректор М.Р.Кодирхонов

Масъул муҳаррир ёринбосари: Илмий тадқиқот ва илмий педагогик кадрлар тайёрлаш бўлими бошлиғи Р.Жалалов

ТАҲРИРҲАЙЪАТИ

Физика-математика фанлари: акад. С.Зайнобиддинов, акад. А.Аъзамов, ф-м.ф.д., доц. М.Тухтасинов, ф-м.ф.д., проф. Б.Саматов, ф-м.ф.д., доц. Р.Хакимов, ф-м.ф.д. М.Рахматуллаев.

Кимё фанлари: акад.С.Рашидова, акад. А.Тураев, акад. С.Нигматов, к.ф.д., проф.Ш.Абдуллаев, к.ф.д., проф. Т.Азизов.

Биология фанлари: акад. К.Тожибаев, акад. Р.Собиров, б.ф.д. доц.А.Баташов, б.ф.д. Н.Абдурахмонов.

Техника фанлари: - т.ф.д., проф. А.Умаров, т.ф.д., проф. С.Юнусов.

Қишлоқ хўжалиғи фанлари: – г.ф.д., доц. Б.Камалов, қ-х.ф.н., доц. А.Қазақов.

Тарих фанлари: – акад. А.Асқаров, с.ф.д., проф. Т.Файзуллаев, тар.ф.д, проф. А.Расулов, тар.ф.д., проф. У.Абдуллаев.

Иқтисодиёт фанлари: – и.ф.д., проф.Н.Махмудов, и.ф.д., проф.О.Одилов.

Фалсафа фанлари: –ф.ф.д., проф. М.Исмоилов, ф.ф.н., О.Маматов, PhD Р.Замилова.

Филология фанлари: – акад. Н.Каримов, фил.ф.д., проф.С.Аширбоев, фил.ф.д., проф. Н.Улуков, фил.ф.д., проф. Ҳ.Усманова, фил.ф.д., проф. Б.Тухлиев, фил.ф.н, доц.М. Сулаймонов.

География фанлари: - г.ф.д., доц. Б.Камалов, г.ф.д., проф.А.Нигматов.

Педагогика фанлари: - п.ф.д., проф. У.Иноятов, п.ф.д., проф. Б.Ходжаев, п.ф.д., п.ф.д., проф. Н.Эркабоева, п.ф.д., проф.Ш.Хонкелдиев, п.ф.д., проф У.Асқарова, п.ф.н., доц. М.Нишонов, PhD П.Лутфуллаев.

Тиббиёт фанлари: – б.ф.д. Ғ.Абдуллаев, тиб.ф.н., доц. С.Болтабоев.

Психология фанлари – п.ф.д., проф З.Нишанова, п.ф.н., доц. М.Махсудова

Техник муҳаррир: *Н.Юсунов*

Таҳририят манзили: Наманган шаҳри, Уйчи кўчаси, 316-уй.

Тел: (0369)227-01-44, 227-06-12 **Факс:** (0369)227-07-61 **e-mail:** ilmiy@inbox.uz

Ушбу журнал 2019 йилдан бошлаб Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссияси Раёсати қарори билан физика-математика, кимё, биология, фалсафа, филология ва педагогика фанлари бўйича Олий аттестация комиссиясининг диссертациялар асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

“НамДУ илмий ахборотномаси–Научный вестник НамГУ” журнали Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг 17.05.2016 йилдаги 08-0075 рақамли гувоҳномаси ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги (АОКА) томонидан 2020 йил 29 август кунги 1106-сонли гувоҳнома га биноан чоп этилади. “НамДУ Илмий Ахборотномаси” электрон нашр сифатида ҳалқаро стандарт туркум рақами (ISSN-2181-1458)га эга НамДУ Илмий-техникавий Кенгашининг 27.10.2021 йилдаги кенгайтирилган йиғилишида муҳокама қилиниб,

илмий тўғлам сифатида чоп этишга рухсат этилган (Баённома № 13). Мақолаларнинг илмий савияси ва келтирилган маълумотлар учун муаллифлар жавобгар ҳисобланади.

6. Суходольский Г.В., Структурно-алгоритмический анализ и синтез деятельности. – Л.: ЛГУ, 1976. С. 120.
7. Радионов В.Е., Нетрадиционное педагогическое проектирование. Учебное пособие. - СПб.: Спб. гос. техн. ун-т, 1996., 1996, с. 37-38
8. Джонс Дж., Методы проектирования. - М.: Мир, 1986.
9. Гусинский Э.Н. Построение теории образования на основе междисциплинарного системного подхода. М.: Школа. 1994. С.269
10. Монахов В.М. Педагогическое проектирование – современный инструментарий дидактических исследований // Школьные технологии. 2001. №5. С.75–89.
11. Дахин А.Н. Педагогическое моделирование, М.:2001, С.10

БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ ВА СПОРТ ТАРБИЯВИЙ ИШИ ЙЎНАЛИШИНING КОМПЛЕКС ҲУҚУВ РЕЖАСИДА ИНТЕГРАТИВ ҲЎҚИТИШ МЕТОДИНИНГ ВАЗИФАЛАРИ

Тошхонов А.Т. – Наманган давлат университети ўқитувчиси

***Аннотация.** Ушбу мақолада бошланғич таълим ва спорт тарбиявий иши йўналишининг комплекс ҳуқуқ режасида интегратив ўқитиш методи ва унда қўлланиладиган ҳуқуқ вазиятларнинг турларига кўра турли вазифаларни бажариши ҳақида сўз юритилган.*

***Калит сўзлар:** интегратив ўқитиш методи, методологик, интеграцияловчи, ривожлантирувчи, тарбиявий.*

ЗАДАЧИ ИНТЕГРАТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В КОМПЛЕКСНОЙ УЧЕБНОЙ ПРОГРАММЕ НАПРАВЛЕНИЯ «НАЧАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И СПОРТИВНО-ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ РАБОТА»

Тошхонов А.Т. – преподаватель Наманганского государственного университета

***Аннотация.** В статье рассматривается интегративный метод обучения в комплексной учебной программе направления «Начальное образование и спортивно-воспитательная работа», а также выполнение различных задач в зависимости от используемых в нем типов учебных ситуаций.*

Ключевые слова: метода интегративного обучения, методологическая, интегрирующая, развивающая, воспитательная.

INTEGRATIVE TEACHING METHODS' TASKS IN THE COMPLEX CURRICULUM OF PRIMARY EDUCATION AND ACTIVITIES OF SPORT.

Toshkhonov A.T. – teacher of Namangan State University

***Annotation.** In this article integrative teaching methods in the complex curriculum of primary education and activities of sport and doing different task according to the types of teaching situations are spoken.*

***Key words:** teaching method, methodological, integrative, developmental, educational.*

Интегратив ўқитиш методи у қўлланиладиган ўқув вазиятларининг турларига кўра турли функцияларни бажаради:

1. *Интегратив ўқитиш методининг ташкил этувчи вазифаси* ўқитишнинг муайян босқичларида билимларнинг предметли соҳаларида ўқув материални мантиқий ташкил этишда ифодаланади. Тупланган эмпирик материални тизимлаштириш тушунчаларни ифодалаш мантиқий операцияси шаклида, тушунчаларни булиш асосида тузима объектларининг таснифи шаклида ўтказилиши мумкин.

Ташкил этувчи функциянинг натижаси дидактик жадвал ва графа кўринишидаги ўқув материалнинг белгили модели ҳисобланади. Бундай моделлар қаторига она тилидаги товушлар, табиатшуносликда ўсимликлар, математикада сонли тизимлар таснифини, кўпиклар устидаги операциялар қонунлари, ихтиёрий предметли соҳадаги тушунчаларни белгилаш, билишнинг турли даражаларида (бошланғич таълим, ўрта мактаб, олий таълим) ўқув фанларининг атамалари луғатини киритиш мумкин.

Ташкил этувчи функциянинг имкониятлари билиш босқичи билан чекланган, бунда паст ўқитиш босқичларида ўқув материални юқори даража нуқтаи назаридан ташкил этиш самарали ҳисобланади. Масалан, “Бошланғич таълим педагогикаси, инновация ва интеграцияси” фанида таълимнинг касбий йўналганлиги масаласини ҳал этишда 1-босқич талабалари атамалар луғатлари ва бошланғич таълим фанлари: “Математика”, “Она тили”, “Табиатшунослик” ёки алоҳида мавзулар бўйича, масалан, “фонетика”, “пропорционал катталикларга оид масалалар”, “қишдаги ҳайвонлар” ва бошқалар бўйича ўқув материалнинг тузилмавий схемаларини тузадилар. Тузилмавий элементлар учун тушунчаларни белгилашнинг мантиқий операцияси амалга оширилади.

Интегратив ўқитиш методининг ташкил этувчи функцияси доирасида формал-мантиқий схемалар кўринишида ўқув фани ёки ўқув фанининг бўлимининг тузилмасини аниқлашда фойдаланилиши мумкин. Макродаражада тизимлаштиришнинг натижаси ўқув фани ва ўқув бўлимининг топографик хариталари ҳисобланади.

Топографик хариталар остида асосий мазмунли ва мантиқий объектларни ифодаловчи аниқ, мазмунли, тузилиши ва мантиқий асоси бўйича ягона белгили моделларни тушуниб, биз ўқув жараёнида бундай топографик ўқув предметли хариталарини тузишни жуда муҳим деб ҳисоблаймиз. Хариталарни тузиш қатъий ягона асосда шартли белгиларнинг барқарор тизимида ўтказилиши керак. Мантиқий-тузилмавий схемалар асосида ўқув материални мантиқий ташкил этиш усули умумлашган такрорлашда мазкур муаммони ҳал этади.

Бизнингча, топографик ўқув хариталарини тузиш бўйича иш ихтиёрий предметли ўқув-методик комплекснинг ажралмас қисми бўлиши керак. Бундай хариталар мажмуининг (мазмунли, технологик) координаталар ягона тизими ва аҳамиятли тузилмавий элементлар тизими ҳамда уларнинг ўзаро алоқадорлиги усуллари кўринишида ягона белгили ва методик асосдаги мавжудлиги расмий асосда олий таълим муассасаси таълим жараёнини бир хиллаштиришга имкон беради.

2. *Интегратив ўқитиш методининг методологик функцияси* илмий билишга оид фаолиятни амалга ошириш қоидалари ва тавсияларини ажратишда ифодаланади. Интегратив ўқитиш методи билиш диалектикасини “Бошланғич таълим ва спорт тарбиявий иш” таълим йўналишида олий таълим муассасаси таълими билан уйғун

бирлаштиришга имкон беради ва бу уни аниқ-илмий методология методи сифатида тавсифлайди.

Ўқитиш жараёни диалектик хусусияти ўқув материали моделларининг билиш босқичларидаги хронологик таҳлили, турли даражалар ва билимнинг турли предметли соҳаларида ўқув фаолиятига ягона ёндашувда ифодаланади.

Методологик функция ўқув жараёнида интегратив ўқитиш методини амалга ошириш доирасида воситали ҳамда бу функциянинг ифодаланишига кўмаклашувчи ўқув вазиятларини ташкил этишда бевосита ифодаланиши мумкин. Мантқиқ бўйича машғулотда (1-босқич) талабага алоҳида ўқув тушунчалари, масалан “атоқли от”ни шакллантириш динамикасини ўқитишнинг турли босқичларида мазкур тушунчани таққослаш орқали ажратишни таклиф этадилар.

Худди шундай топшириқ ўқув фанларининг тузилмавий схемаларини шакллантириш динамикаси асосида бажарилади, масалан, бошланғич ва олий таълим “Фонетика” бўлимларининг топографик ўқув хариталарининг қийсий таҳлили келтирилган.

Ўқитиш жараёнида ҳаракат ва тизимлилиқ икки асосий компонентларни ажратиб, интегратив ўқитиш методи педагогик тизимда ва ривожланувчи шахсда аввало интегратив тизим ҳосил қилувчи алоқалар ва муносабатларни ажратиш, тизимда барқарор ҳисобланган, нима ўзгарувчи, нима асосий ва нима иккинчи даражали ҳисобланишини ўрганиш ва шакллантиришга йўналтиради. Интегратив ўқитиш методининг методологик функцияси ўқитиш жараёнида диалектика қонунларини амалга оширишда ифодаланади: ўқитишнинг турли босқичларида миқдорий ўзгаришларнинг сифат ўзгаришларига айланиши, ўқитиш жараёнининг ҳаракатлантируви кучи сифатида зиддиятларнинг умумийлиги ва кураши, педагогик шарт сифатида ишкор этиш. Интегратив ўқитиш методининг методологик функцияси бўлажак бошланғич синф ўқитувчисини яхлит ўқитиш жараёни вазифаларини ҳал этиш стратегияси ва вазифаларини белгилайди.

3. *Интеграцияловчи функция интеграция* механизмни амалга оширишда ифодаланади. Бунда, бир томондан, интегратив ўқитиш методи таълим оловчига билиш фаолияти жараёнининг воситаларини тақдим этади, бошқа томондан эса бўлажак бошланғич синф ўқитувчиси “таълими мазмуни” тизимининг алоҳида элементларининг ўзаро алоқадорлиги усулларини аниқлайди ва бу билан янги сифатнинг-ўқитишнинг яхлит жараёни ҳосил бўлишига олиб келади. Масалан, педагогик назария доирасида математиканинг тавсифи математикани ўқитиш методикасининг моделини қуришга имкон беради.

Ўрганиш объекти сифатида “Бошланғич таълим педагогикаси, инновация ва интеграцияси” бошқа ўқув фанлари асосида мумкин бўлади: “Бошланғич математика курси назарияси”, “Умумий психология”, “Умумий педагогика”, “Математика ўқитиш методикаси” ва бошқалар. Фанлардан ҳар бири тадқиқот объекти билан ўзаро алоқаларни ўрганишнинг бирламчи майдони ҳисобланиб, тадқиқот объектини янги мазмун билан тўлдириб, уни бойитади. Шу муносабат билан интегратив ўқитиш методидан фойдаланиш билан боғлиқ бўлган предметларнинг айрим зарурий тузилмавий ўзгаришларини кўрсатиб ўтаемиз.

Предмет ўқув дастурларининг таҳлили асосида аҳамиятли хусусиятни аниқлаш мумкин: “бошқа фанлар билан алоқадорлик” параграфи, одатда мазкур ўқув фанини

ўрганишни очиб беради, аммо уни яқунламайди. Мазкур ҳолатда курсни бундай таснифлашнинг мақсади “хариталаш”, яъни “таълим мазмуни” умумий тизими доирасида ўқув фанининг ўрнини белгилаш ҳисобланади. Аммо яхлиг модел кўринишида ўқув фанининг шакланганлиги босқичида интегратив ўқитиш методи ўқув фанининг бошқа ўқув моделлари билан ўзаро алоқаси усуллари аниқлашга имкон беради.

4. *Мақсадни аниқловчи функция.* Мақсадни белгилаш муаммоси педагогика фанининг фундаментал муаммоларидан бири ҳисобланади. Фан мақсади фаолият натижасини ҳаёлан кутиш сифатида белгилайди. Мақсад фаолиятнинг бевосита мотиви сифатида хизмат қилади [13].

Дидактика соҳасидаги назарий тадқиқотлар ўқув жараёни мақсади модели ва таълим мазмуни моделининг яқин алоқасини таъкидлайдилар [4, 3, 6].

Мақсадларнинг мавжудлиги уларни амалга ошириш учун зарур бўлган таълим мазмуни тузиимасини амалга ошириш учун зарур бўлган тизимни амалга оширишни тавсифлаш имконини беради [12; 8-б.].

Мақсадларни белгилаш босқичи антропоген тизимлар синфи учун кўпроқ ҳосдир. Бундай тизимларнинг функционал-тузиимавий боғлиқлиги берилган тизимдаги функцияларнинг бирламчилигида белгиланади. Мақсадга асосан тизим тузиималарини тавсифлашнинг ўзига хослиги белгиланади. Тавсифлаш орқали тизимнинг ўзи ифодаланади. Мақсадлар ва улар билан боғлиқ бўлган таълим мазмуни жиҳатларини ўқув фани даражасида тавсифлаш учун таълим олувчилар билимлари моделларидан фойдаланиш истиқболли ҳисобланади. Бундай моделларни куриш масалаларига тадқиқот ишлари бағишланган [1, 5, 2].

“Таълим мазмуни” тизими элементларини тўрт даражалар: “танишув”, “нухалар”, “кўникмалар”, “ўзгаришлар” бўйича тавсифлаш ўқитиш мазмуни ва унинг самарадорлиги мезонларини миқдор ва сифатли тавсифлашга имкон беради [4]. Дидактикада педагогик жараён мақсадларини учта иерархик жойлашган даражаларда ўрганиш қабул қилинган: умумназарий, ўқув материали, ўқув фани.

В.С.Леднев ўқитиш мақсадлари дастлаб ўқув фани даражасида аниқлаштиришини таъкидлайди [8; 103-б.]. Н.М.Скаткин эса ўқув фани ва ўқув материалнинг алоқасини таъкидлаб, “...таълим мазмуни ўқув материалдан кўра кўпроқ аниқ шаклга эга эмаслиги”ни кўрсатади. Бу қуйидагиларда ифодаланади: ўқув материалнинг ҳар бир элементи учун унинг семантик мазмуни аниқ мақсадни белгилаши мумкин. Икки илмий назарияларнинг ўзаро алоқадорлиги механизмларини улардан бирини (А) натижаси назария модели (А) ҳисобланган бошқаси доирасида (В) тавсифлаш кўринишида ўрганишда амалий қўллаш учун етарлича қулай ўқитиш мақсадларини аниқлаш (мақсадни аниқлаш) мезонини ҳосил қилиш мумкин: тавсиф мезонини танлаш (В) мақсадни, яъни тизим моделини тавсифлаш усулини (А) аниқлайди.

Мазкур мезон педагогик амалиёт жараёнида дарс мақсадларини белгилаш кўникмаларини шаклантиришда янада қулайдир. Дарс таҳлили моделларни куришдан иборат. Дарснинг математик моделини аниқлаш таълим мақсадлари, дарснинг педагогик модели – тарбиявий мақсадлар, психологик модели – ривожлантирувчи мақсадлар тўғрисидаги тасаввурни шаклантиради.

Ташкил этиш асосини танлаш шарти билан ўқув материални мангикий ташкил этиш мақсадни белгиловчи фаолиятни аниқлайди. У ёки бу мақсадни аниқлаштириш

даражаси модел асосини танлашга боғлиқдир: Давлат таълим стандарти даражаси, таълим дастури даражаси, аниқ ўқув вазияти даражаси. Турли асосларда ифодаланган бир мақсад узининг ифодаланиш даражаси билан фарқланади.

5. *Интегратив ўқитиш методининг ривожлантирувчи функцияси* талабанинг ақлий фаолиятини фаоллаштиради. Туғри белгиланган ўқитиш доим ривожлантиради, аммо ривожлантирувчи функция ўқитувчи ва ўқувчиларнинг шахсни ҳар томонлама ривожлантиришга махсус йўналганликларида янада самарали амалга оширилади. Ривожлантирувчи ўқитишнинг замонавий концепциялари яхлит психик тизим сифатида шахс ривожланишига йўналтиради: мустақиллик, билишга оид фаоллик ва ўқитишнинг шахсий мотивларининг ривожланиши.

Ривожлантирувчи ўқитиш концепцияси турли нуқтаи назарлардан: ривожлантирувчи ўқитиш тамойиллари, ақлий хатти-ҳаракатларни шакллантириш босқичлари Н.Ф.Тализина [14], фаолиятнинг муаммоли томони (А.М.Матюшкин, М.И.Махмутов) [9, 10], ривожлантирувчи ўқитиш методлари тизими (И.Я.Лернер) [7] билишга оид фаолиятни ўрганиш билан боғлиқ.

Интегратив ўқитиш методининг ривожлантирувчи функцияси диалектик мантик асосида билиш жараёни сифатида ўқитиш жараёнида ёндашув билан боғлиқ ва ўқув материални мантикий ташкил этишнинг умумлашган кўникмаларини ишлаб чиқиш билан тавсифланади. Умумлашган билишга оид кўникмаларнинг махсусдор роли ривожлантирувчи ўқитишнинг белгиларидан бири ҳисобланган ижодий фаолият кўникмаларини шакллантириш учун ҳақиқий шароитларни таъминлайди.

Интегратив ўқитиш методининг ривожлантирувчи функциясини ифодаловчи иккинчи муҳим тавсиф талабаларнинг ўқиш жараёнини англашларини, ўқиш жараёнига ягона механизм асосида қараш имконини таъминлаш ҳисобланади. Ҳар бир талаба ўз билиш фаолиятини тадқиқ этиш учун воситалар мажмуини олади. Тушунчаларнинг умумийлиги (билимлар таркиби), кўникмалар турлари (нутқий, ақлий, тасвирий), билимнинг турли соҳаларида билишга оид фаолият босқичларини ва уларнинг моҳиятини аниқлаш интегратив ўқитиш методи ягона асосида очиб берилади.

6. *Интегратив ўқитиш методининг тартибга солувчи функцияси* унинг дидактик хусусиятида ифодаланади. Ўқитиш жараёни турли даражалар, турли предметли соҳалар, турли ўқитиш воситалари ва усуллари билан амалга оширилади. Жараённинг ягона томони бўлиб ўқув фаолияти субъекти хизмат қилади. Айнан субъект шахсий фаолиятнинг ягона меъёрларини ишлаб чиқади. Ўқув материални мантикий ташкил этиш асосида ўқув жараёнини моделлаштириш ўқув материали мазмуини танлаш мезонларини ҳосил қилади.

Модель – бу ўқув билими ҳолатининг моҳиятини аниқловчи ташҳис ҳисобланади. Интегратив ўқитиш методи субъект томонидан билиш фаолиятининг муайян меъёрларини ишлаб чиқиш кўринишида ўқитиш жараёнини ўзини-ўзи тартибга солиш шароитларини юзага келтиради. Бу меъёрлар билиш субъекти нуқтаи назаридан ўқув материалнинг мантикий-тузилавий схемаларини қуриш усулининг модели ҳисобланади.

Ички меъёрларни ташқи меъёрлар билан қиёслаш ўқув фаолиятининг аниқ турларида содир бўлади: мустақил тадқиқотчилик фаолияти, ўқув материални ташкил этишнинг шакллари жамоавий муҳокама қилиш. Ўқитиш жараёнининг назорати ички

даражада белгиланиши мумкин бўлиб, ўзини-ўзи тартибга солувчи ўқув фаолиятининг ажралмас қисмига айланади.

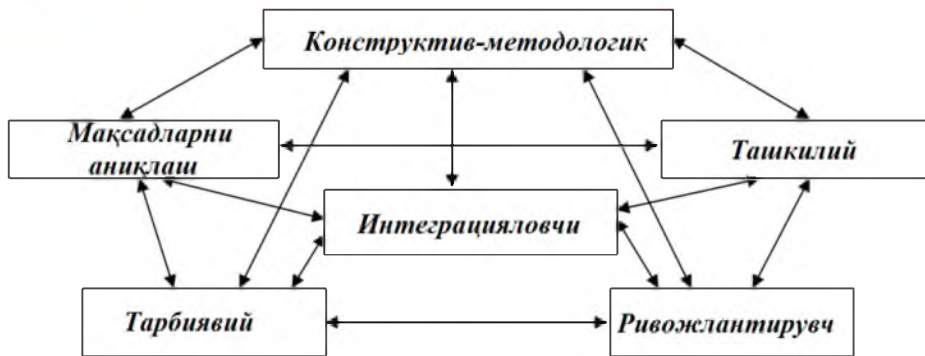
7. *Интегратив ўқитиш методининг тарбиявий функцияси.* Педагогика олий таълим муассасаларининг “Бошланғич таълим ва спорт тарбиявий иш таълим йўналишида 4 йиллик таълим давомида методни қўллаш ўқитишнинг таълимий даражасини ошириш унинг тарбиявий функцияларини кучайтиришини кўрсатди. Бундай ўзаро алоқанинг асоси бўлиб инсоннинг психик фаолиятида англаш, ҳис-туйғулар ва хатти-харакатларнинг қонуний умумийлиги хизмат қилади. Бу яхлитликни таъминлаш интегратив шахсий ҳосила сифатида дунёқарашни шакллантиришга йўналтирилган педагогик шартлардан бири ҳисобланади. Ахлоқий ва бошқа тушунчалар, меъёрлар ва талаблар тизимини ўзлаштиришсиз шахсни шакллантириш мумкин эмасдир.

Интегратив ўқитиш методини ташкил этувчи конструктив-методологик, ривожлантирувчи ва мақсадни аниқловчи функциялар жамиятнинг у ёки бу ривожланиш босқичида тарбия вазифаларини тўғри тушунишнинг таъсирчан омили ҳисобланади. Интегратив ўқитиш методи тарбияловчи функциясининг муҳим томони педагогик жараённинг шахс даражасидаги иккита умумий ижтимоий-шахсий моҳиятини аниқлаш имконияти ҳисобланади. Ижтимоий жиҳат жамиятнинг умумий бошланғич таълимга глобал талабларини акс эттиради. Шахсий жиҳат шахснинг асосий томонларини шакллантириш нуқтаи назаридан умумий олий таълимнинг мақсадларини акс эттиради.

Бу нуқтаи назардан таълим мазмунини танлаш талаба томонидан шахснинг амалий фаолиятдаги бугунги эҳтиёжларига мувофиқ амалга оширилади. Интегратив ўқитиш методи “Бошланғич таълим ва спорт тарбиявий иш” таълим йўналиши талабаларини ўқитиш доирасида бундай танловни амалга оширишнинг кенг имкониятини тақдим этади. Ўқув режада талабанинг танлови бўйича курслар етарли миқдорининг мавжудлиги талабага таълим жараёнида мақсадни кўзловчи касбий фаолиятнинг ижтимоий жиҳатини ўқув фаолиятининг шахсий методларини шакллантириш билан бирлаштиришга имкон беради.

Интегратив ўқитиш методининг функцияларини ажратишда метод қўлланиладиган аниқ ўқув вазиятининг турини инобатга олиш лозим. Метод функциялари унинг ажралмас ташкил этувчилари ҳисобланади ва ажралмас умумийликда хизмат қилади. Аммо мақсадни белгилаш босқичида хилма-хилликдан қўйилган мақсади ва ўқув фаолияти турига оптимал мос бўлган функцияни танлаб, акцентуацияни ўтказиш зарур. Функциялар орасида ўқитиш жараёнида интеграциянинг асоси кўринишида хизмат қилувчи конструктив-методологик функция асосий ўрин эгаллайди. Қолган барчаси у билан бўйсунуш муносабатида бўлади.

Мавҳумликнинг пастроқ даражасида интеграцияловчи функция жойлашади, у учинчи даража – фаолият аниқ ўқув турларининг бир-бирини ўзаро тўлдирувчи элементлари тизимини ҳосил қилувчи конструктив-методологик ва қолганлар ўртасида боғловчи бўгин ҳисобланади. Комплекс ўқув режасида интегратив ўқитиш методи функцияларининг ўзаро алоқаси ва ўзаро таъсирини графа модели кўринишида ифодалаш мумкин (1-расм):

1-расм. Интегратив ўқитиш методининг функциялари

Ўқув режа тузилмаси интегратив ўқитиш жараёнини вақт бўйича тақсимлашга талабларнинг мажмуини акс эттиради: 1) ўсиб боровчи мураккабликдаги билишга оид вазибаларнинг вақт бўйича тақсимлашнинг муайян босқичларидаги бир турлилиги; 2) тузилмавий-инвариант ўқув фанларининг мувофиқлаштирилганлиги; 3) ўқитиш жараёнидаги узлуксизлиги; 4) алоҳида фанларни ўрганишда босқичлилиги; 5) индуктив кўрсатмаларнинг умумийлиги.

Ўқув режанинг айрим тузилмавий бирликларини кўрсатиб ўтамиз. Бошланғич синф ўқитувчиси учун “Бошланғич таълим педагогикаси, инновация ва интеграцияси” фани ўргатилади. Фан доирасида талаба интегратив ўқитиш методи билан танишади. Талаба ўқув фаолиятининг методологик ва касбий йўналишлари белгиланади. Талабанинг мактабдаги билишга оид хатти-ҳаракатларидан олий таълим тизимига йўналтириш, олий таълим муассасаси барча фанлари бўйича мустақил аудитория ва аудиториядан ташқари ишлар техникасини шакллантириш содир бўлади.

Талабалар билишга оид ўқув фаолияти давомида ахборотни англаш ва мустақамлаш техникасини, дидактик матрица ва иерархик графа кўринишидаги схема, белгили воситалардан фойдаланиш билан онгда ва тилда маълумотларни қайта ишлаш усуллари ва услубларини эгаллайдилар.

Библиографик излаш, изланишни умумлаштириш, билимларнинг предметли соҳаларининг тушунчалар банкини тўплаш кўринишидаги ҳужжатли ва босма манбалар материалларини ўзлаштириш усуллари мажмуи талабанинг ихтиёрида бўлади.

Жамоавий иш шакллари эгалланади: предметли мунозара, “ақлий ҳужум” ва бошқалар. Предметли бўлим фанларини ўрганиш ташкилот базаси – амалиёт – кенгайтириш ва чуқурлаштириш схемаси бўйича содир бўлади. Бу мақсадда, масалан, ўқитишнинг барча методикалари (“Она тили”, “Математика”, “Технология”, “Табиатшунослик”) педагогик амалиётни таълимнинг учинчи ва тўртинчи курсларида босқичли ўтиш жараёнига уйғун сингдирилган. Талаба ўқитиш жараёни натижаларини таҳлил қилиш имконига эга бўлади, ўз ўқув фаолиятини таҳлил қилиш одатини ҳосил қилади, ижодий изланишнинг бошланиши сифатида келгуси таълим олиш режасини тузади.

Барча хусусий методикаларни ўрганишнинг боши (2-босқич, 4 семестр) дидактикани ўрганиш билан вақт бўйича мувофиқлаштирилган, унинг шаклини ўқув

фанларининг аниқ мазмуни билан тўлдиради. Бундай ёндашув иккинчи курсда ўқитиш жараёнининг интеграциялашганлигининг юқори даражасини тавсифлайди, бунда нисбатан қисқа вақт оралиғида миқдор йиғиндилари янги сифатга айланади. Бу мақсадни, масалан “Математика ва уни ўқитиш методикаси”ни параллель ўрганишни ҳам кўзлайди. Иккита психологик боғлиқ фанларнинг ўзаро алоқадорлиги, бир томондан математикани ўқитиш жараёнини касбийлаштиришга, бошқа томондан эса – математика ўқитиш методикасининг предметли томонини эгаллашнинг илмийлиги ва тизимлигига олиб келади. Ўзаро алоқалар жараёнида бир-бирини бойитиб, улар ўз тузималаридаги сифатли ўзгаришларни юзага келтиради, янги функцияларнинг пайдо бўлишига ва натижада – янги яхлитликнинг юзага келишига олиб келади.

“Математика ўқитиш методикаси” ва “Педагогика” ўқув фанларининг ўзаро алоқадорлиги бу ўқув фанларини ўрганишда эришиб бўлмайдиган даражада содир бўлади. Эгалланган билимларнинг ўқув ва педагогик амалиётлар жараёнида ўзгаришларини иноватга олиб, ўқитиш жараёни талабаларнинг илмий-тадқиқотчилик ишлари учун ҳақиқий шарт-шароитларни таъминлайди, ўқитишнинг касбий даражасини оширади.

Ўқув ва педагогик амалиёт жараёнида назарий тадқиқотларни тадқиқот натижаларини амалга ошириш билан бирлаштириш талабани ўқитишнинг янги сифатли даражаси – бошланғич таълимнинг дидактик тизими моделини мустақил қуришга олиб чиқади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Апатова Н.В. Влияние информационных технологий на содержание и методы обучения в средней школе: Дис. ... док. пед. наук. – М., 1994. – 353 с.
2. Архангельский Н.Е., Валуев С.А., Половников В.А, Черногорский А.М. Экспертные оценки и методология их использования. – М: Изд-во МЭСИ, 1974. – 123 с.
3. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды. – М.: Педагогика, 1989. – 560 с.
4. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с.
5. Волгина В.Ф. Графовые модели в методике преподавания математики: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – М., 1977. – 23 с.
6. Леднев В.С. Содержание образования. – М.: Высш. шк., 1989. – 360 с.
7. Лернер И.Я. Дидактическая система методов обучения. – М.: Знание, 1976. – 64 с.
8. Марев И.С. Методологические основы дидактики. – М.: Педагогика, 1987. – 221 с.
9. Матюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. – М.: Педагогика, 1972. – 208 с.
10. Махмутов М.И. Проблемное обучение. – М.: Педагогика, 1975. – 367 с.
11. Махмутов М.И. Современный урок. – М., 1985. – 160 с.
12. Мирошниченко А.А. Предметная область экспертной когнитивно-педагогической системы. – Глазов, 1997. – 86 с.
13. Пидкасистый П.И. Педагогика: Учеб.пособие. – 1995. – 680 с.
14. Талызина Н.Ф. Методика составления обучающих программ: Учебн. пособие. – М.: Изд-во МГУ, 1980.

158	O'smir yoshdagi volebolchilarni musobaqa oldi ruxiy tayyorgarlik metodikasi. Egamberdiev I.E.	758
159	"Бобурнома" даги шоирлар образининг структурал таҳлили Қозақова С.	762
160	Умумтаълим мактабларида вужудга келадиган педагогик низоларнинг узига хос хусусиятлари Саидов А.Н.	766
161	Антропосентрик yondashuv asosida o'qitishda o'qituvchi faoliyatini takomillashtirish Sobirova M.Y.	769
162	Социокультурный и краеведческий принципы обучения русскому языку Мамадалиева С.Ш.	773
163	Sog'lom turmush tarziga amal qilishda tashqi muhit omillarining sportchi organizmiga ta'siri Madaaminov B.Sh., Atabayev B., Abduboyeva A.	777
164	Yugirish jismoniy tayyorgarlik va sog'lom turmush tarzining asosiy vositasi sifatida Usmanov B.X.	783
165	Таълим- тарбиянинг долзарб муаммолари Пайзибаева М.	787
166	Таълим сифатини таъминлашда инновацион менежментнинг ўрни ва аҳамияти Шодманов Қ.О., Хатамова Р.З.	789
167	Теоретические основы педагогического моделирования сущность и эффективность Рахимкулов К.Д.	794
168	Бошлангич таълим ва спорт тарбиявий иш йўналишининг комплекс ўқув режасида интегратив ўқитиш методининг вазибалари Тошхонов А.Т.	800
169	Oliy o'quv yurtlari jismoniy tarbiya mashg'ulotlarida sog'lom turmush tarzini shakllantirish pedagogik muammo sifatida Xatamov Z.N. Boltaboyev X.H.,	808
170	Mamlakatimiz ijtimoiy hayotida sog'lom turmush tarsi fenomeni, jismoniy etuklik, jismoniy kamolot, jismoniy barkamollik tushunchalari. Boltaboyev X.H.	812
171	Sportchilardagi jarohatlarning umumiy tavsifi X.H. Boltaboyev.	816
172	Место теоретико-литературных понятий в учебнике по русскому языку для 7 класса узбекских школ Хайитгов М.М.	820
173	Болага иккинчи тилни ўргатишнинг психологик хусусиятлари Эргашева Х.Ю.	826
174	"Иқтисодий ва ижтимоий география" фанини ўқитишнинг педагогик шарт-шароитлари Қўлдашева М.Н.	832

158	O'smir yoshdagi volebolchilarni musobaqa oldi ruxiy tayyorgarlik metodikasi. Egamberdiev I.E.	758
159	“Бобурнома” даги шоирлар образининг структурал таҳлили Қозақова С.	762
160	Умумтаълим мактабларида вужудга келадиган педагогик низоларнинг узига хос хусусиятлари Саидов А.Н.	766
161	Antroposentrik yondashuv asosida o'qitishda o'qituvchi faoliyatini takomillashtirish Sobirova M.Y.	769
162	Социокультурный и краеведческий принципы обучения русскому языку Мамадалиева С.Ш.	773
163	Sog'lom turmush tarziga amal qilishda tashqi muhit omillarining sportchi organizmiga ta'siri Madaaminov B.Sh., Atabayev B., Abduboyeva A.	777
164	Yugirish jismoniy tayyorgarlik va sog'lom turmush tarzining asosiy vositasi sifatida Usmanov B.X.	783
165	Таълим- тарбиянинг долзарб муаммолари Пайзибаева М.	787
166	Таълим сифатини таъминлашда инновацион менежментнинг ўрни ва аҳамияти Шодманов Қ.О., Хатамова Р.З.	789
167	Теоретические основы педагогического моделирования сущность и эффективность Рахимкулов К.Д.	794
168	Бошлангич таълим ва спорт тарбиявий иш йўналишининг комплекс ўқув режасида интегратив ўқитиш методининг вазибалари Тошхонов А.Т.	800
169	Oliy o'quv yurtlari jismoniy tarbiya mashg'ulotlarida sog'lom turmush tarzini shakllantirish pedagogik muammo sifatida Xatamov Z.N. Boltaboyev X.H.,	808
170	Mamlakatimiz ijtimoiy hayotida sog'lom turmush tarsi fenomeni, jismoniy etuklik, jismoniy kamolot, jismoniy barkamollik tushunchalari. Boltaboyev X.H.	812
171	Sportchilardagi jarohatlarning umumiy tavsifi X.H. Boltaboyev.	816
172	Место теоретико-литературных понятий в учебнике по русскому языку для 7 класса узбекских школ Хайитгов М.М.	820
173	Болага иккинчи тилини ўргатишнинг психологик хусусиятлари Эргашева Х.Ю.	826
174	“Иқтисодий ва ижтимоий география” фанини ўқитишнинг педагогик шарт-шароитлари Қўлдашева М.Н.	832